

Een rondje langs de velden Kleine caleidoscoop van het bedrijfsmatig archiveren

Roy Nanhekhan toont erfgoed van Jacobs Douwe Egberts (foto Heritage Center D.E).

Net als overheden hebben ook bedrijven de plicht om zaken vast te leggen. Aanvankelijk was dat vooral fiscaal gedreven. Pas later ontstond de noodzaak om op basis van stukken het eigen handelen te kunnen reconstrueren. In de loop der tijd zijn daar vele andere doelstellingen en belangen bij gekomen. Maatschappelijk gezien zijn bedrijfsarchieven even onmisbaar als overheidsarchieven voor het begrip van de wereld om ons heen. Tegen welke uitdagingen lopen bedrijfsarchivarissen aan?

Voor een nadere verkenning van de wereld van het bedrijfsmatig archiveren gingen Frank Hendriks en Johan den Heijer, secretaris respectievelijk voorzitter van de werkgroep Bedrijfsmatig Archiveren binnen KVAN, op onderzoek uit. Ze lieten een aantal specialisten aan het woord om een indruk te krijgen van de activiteiten en uitdagingen rondom bedrijfsmatig archiveren. Achtereenvolgens: Roy Nanhekhan (specialist Heritage Center bij Jacobs Douwe Egberts), Yteke de Jong (auteur van diverse bedrijfsgeschiedenissen), Dick Wijmer (archivaris ABN AMRO Art & Heritage), Joost Jonker (emeritus NEHA hoogleraar bedrijfsgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam), en Karin van Bergen (Document Controller bij een bouwbedrijf). Allen werden gevraagd om hun visie te geven op het doel en de betekenis van bedrijfsarchieven in verleden, heden en toekomst, zowel voor de organisaties die ze representeren, de mensen die er werken als voor de maatschappij als geheel.

Het begint met de juiste mensen

Wat maakt een bedrijfsarchief succesvol? Is het *nurture* (funding) of *nature* (mensen)? Roy Nanhekhan komt een heel eind in de richting met een terugblik op 'zijn' bijna 41 jaar: 'Het draait om wederzijds respect. Als je laat zien dat je van het bedrijf en de mensen houdt, krijg je dat altijd terug. Laat

zien welke waarde je werk toevoegt aan het bedrijf.' En: 'Je moet eerlijk zijn.' Als wandelende Wikipedia is hij het aanspreekpunt voor alles wat met het bedrijf, de producten of de branche te maken heeft. Illustratief is het onderzoek naar de komst van thee naar Europa, de theecultuur en de theeverwerking dat hij bij Jacobs Douwe Egberts heeft geïnitieerd.

Het belang van de menselijke factor klinkt ook door in het verhaal van Karin van Bergen. Bij haar werkgever, actief als Nederlands bouw- en ontwikkelbedrijf met internationale invloeden, is het hele documentaire proces gedigitaliseerd. Hierdoor is de menselijke inbreng juist van nóg groter belang geworden als processtoezichthouder en adviseur. Wat immers in de ene projectomgeving goed werkt, hoeft niet noodzakelijkerwijs in een andere omgeving ook zo te werken. Kennis van de gebruikte systemen, niet zelden over een lange periode, én de manieren waarop de opgeslagen informatie teruggevonden kan worden, is nog altijd goeddeels mensenwerk.

Storytelling

Veel 'bekende namen' gebruiken hun materieel erfgoed als middel om het bedrijfsverhaal te vertellen, zoals Jacobs Douwe Egberts (<https://www.heritagecenter.info/>) en ABN AMRO (<https://art-heritageabnamro.nl/>).

»

- » Deze organisaties hebben hun historische documentatie en 3D-materiaal ondergebracht in een 'Heritage Center', dat marketeers en onderzoekers op aanvraag ter beschikking staat. Vaak is dat ondergebracht in een afzonderlijke stichting. Dick Wijmer van ABN AMRO benadrukt dat daarmee een juridisch doel gediend is: 'Door het eigen erfgoed onder te brengen in een aparte stichting voorkom je dat het bij bedrijfs-overname verloren gaat of verwatert. Het 'oude' bedrijf mag dan wel altijd het belang ervan ingezien hebben, de nieuwe, gefuseerde organisatie kan daar heel anders over denken en besluiten het bezit af te stoten of zelfs te vernietigen.'

Het Heritage Center van Jacobs Douwe Egberts in Utrecht is sinds 2014 gepositioneerd als plaats waar alles rond het rijke verleden van het bedrijf is samengebracht. Al die verzamelde voorwerpen, ervaringen en kennis geven klanten en (nieuwe) medewerkers een uniek begrip van de *corporate identity* van het bedrijf. Gastvrijheid, kennisdeling en ambassadeurschap zijn daarbij belangrijke kernwoorden. Het Heritage Center is daardoor een onmisbaar element in de bedrijfsvoering geworden om mensen te inspireren, de naamsbekendheid te versterken en de (maatschappelijke) en culturele waarde te borgen.

Findable, Accessible ... laat maar!

Met zoveel ervaren mensen aan tafel was het een uitgelezen kans om bij hen na te gaan hoe de begrippen Findable, Accessible, Interoperable en Reusable (FAIR) leven bij de archieven en datacenters in de private sector. Uiteraard hebben alle grote organisaties een *state of the art* catalogus- of DMS-systeem draaien en ligt het voor de hand te denken dat documenten intern prima 'findable' zijn. Uit de feedback die Karin van Bergen van collega's krijgt, blijkt echter het enorme belang van de juiste metadatering. Verkeerd beschreven of geklasseerde documenten leiden tot verstoringen van het proces en beperken de mate waarin naderhand verantwoording kan worden afgelegd over de opgeleverde projecten.

Het juist kunnen metadateren vereist vakkennis en ervaring in het domein en de aanwezigheid van die competentie is geen vanzelfsprekendheid meer.

Ook in bedrijfsmatige omgevingen is sprake van achterstanden. Hoewel ABN AMRO grote stappen heeft gezet en voor de inrichting van de kantoren, tentoonstellingen en marketingdoeleinden veel eigen materiaal beschikbaar kan stellen, zoals kantoor machines, gevelschilden, maquettes, effecten, munten en natuurlijk diverse soorten foto- en filmmateriaal, is er nog veel werk te verrichten aan objecten in het depot die niet al te gedetailleerd beschreven, laat staan ontsloten zijn.

De vindbaarheid van bedrijfsarchieven zelf door het grote publiek is een verhaal apart. Voor onderzoekers is het gissen waar welk materiaal beschikbaar is indien het niet bij de voor de hand liggende plaatsen als het Nationaal Archief of een stads- of streekarchief is ondergebracht. Tips van collega-onderzoekers, serendipiteit (het per gelukkig toeval op het spoor komen van iets waardevols) of het via oud-personeelsleden opdiepen waar wat gebeven is, moeten beginnende schrijvers en onderzoekers op het juiste spoor zetten voor ze hun onderzoeksplan goed kunnen opzetten. Daar gaat veel tijd en moeite in zitten en leidt niet zelden tot teleurstellingen. Een treffend voorbeeld daarvan is de zoektocht naar gegevens die Yteke de Jong moest doen om de bedrijfsgeschiedenis van de Friese schaatsen- en gereedschapsfabriek Nooitgedagt te kunnen schrijven. Ondanks gestrande pogingen in het verleden kan het goed zijn te onderzoeken hoe een (digitale) registratie van bedrijfsarchieven – waar staat wat? – in de toekomst wél gerealiseerd kan worden.

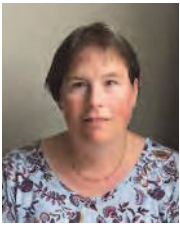
Is een archief eenmaal gelokaliseerd, dan is er de kwestie van het verkrijgen van toegang en inzagemogelijkheden. In het bedrijfsleven zit er op de toegankelijkheid om begrijpelijke redenen een spanning. Belangen als bescherming van

Archiefruimte van de Nederlandsche Handel-Maatschappij in het kantoorpand Vijzelstraat 32 te Amsterdam, 1926 (coll. ABN AMRO Art & Heritage).

Ladenkast voor bouwtekeningen van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, circa 1926 (coll. ABN AMRO Art & Heritage, foto Cees de Jonge).

V.l.n.r.: Karin van Bergen, Dick Wijmer, Yteke de Jong (foto Floris Lok / De Telegraaf), Joost Jonker en Roy Nanhekhan (foto DE).

intellectueel eigendom, veiligheid, economische positie en privacy, maar ook simpelweg verwerkingscapaciteit staan een snelle opening van archieven in de weg. Een officiële openbaarstellingstermijn van veertig jaar na datum van het jongste stuk, zoals ABN AMRO hanteert, kan daardoor in de praktijk aanzienlijk langer zijn.

Wees eerlijk en transparant

Een van de opvallendste conclusies uit de interviews is de nadruk die iedereen legt op eerlijkheid en transparantie. Prof. Joost Jonker was wel het meest uitgesproken: 'Uit externe bronnen valt meestal aardig nauwkeurig te reconstrueren wat er gebeurd is. Je weet alleen niet hoe het binnen een bedrijf zelf gegaan is. De ervaring leert dat hoe sneller een organisatie toegeeft dat er iets niet goed gegaan is, hoe kleiner de imagoschade en andere consequenties zullen zijn. Het is als wrijven in een inktvlek: wees eerlijk en transparant, vroeg of laat komt het altijd uit. Een les die helaas maar moeizaam door beleidsmakers geleerd wordt.'

Dynamisch, statisch, historisch?

De theorie is helder en overzichtelijk. Medewerkers werken aan een project, schrijven brieven of mails en die output gaat in een (digitaal) dossier. Na verloop van tijd gaan de dossiers naar de opslag en worden bewaard of vernietigd (na het verstrijken van de verplichte bewaartermijn). In de praktijk blijken er op deze indeling vele uitzonderingen. Bedrijven met projecten van lange tot zeer lange termijn moeten te allen tijde kunnen teruggrijpen op tekeningen, datasets, berekeningen en contracten van soms veertig jaar of langer geleden. Voor de document controllers van grote bouwbedrijven is dat een permanente uitdaging, zeker met de nieuwe Wet kwaliteitsborging voor het bouwen op komst. In deze nieuwe wet is onder andere vastgelegd dat het gehele bouwproces moet worden gedocumenteerd als gevolg van de omgekeerde bewijslast die bedrijven krijgen opgelegd. Hierbij gaat het er niet langer om dat achteraf bepaalde gebeurtenissen kunnen worden gereconstrueerd, maar dat al bij oplevering de opdrachtgever het complete bouwdoosje overhandigd krijgt.

Lifelong learning: opnieuw de factor mens

Na deze ronde interviews komen we terug bij waar we begonnen: de factor mens. We hebben geleerd dat alleen passie en support vanuit het topmanagement niet voldoende zijn om een bedrijfsarchief in stand te houden. Wat bedrijfsarchivarissen tot potentiële sterspelers kan maken, is sterk afhankelijk van de omgeving waar 'onze mensen' in opereren: op de ene plek is het nieuwsgierigheid en gastvrijheid, op de andere kennis van processen en metadatering.

Onderzoeksvaardigheden, mediawijsheid en een kritische instelling: een bepaalde veelzijdigheid is zeker nodig om in deze habitat te overleven. Iets wat de auteurs van dit artikel ook uit hun eigen praktijk herkennen. De vraag is daarom of we eigenlijk wel moeten doorgaan met brede opleidingen als 'de archiefschool'. Is het wellicht een beter idee om het besef en de vaardigheden voor het verantwoord vastleggen van zelfgegenereerde informatie bij kennisintensieve organisaties naar de werkers toe te brengen, bijvoorbeeld in de bouw, de juridische wereld of de medische sector? Om informatievaardigheden in te bedden in opleidingen binnen die sectoren en professionals tijdens bijscholing te leren dat elk aspect van hun dagelijks handelen het omgaan met (digitale) documenten impliceert, en dat daarvoor aparte competenties vereist zijn? Lifelong learning is het devies, want archiveren is anticiperen. |

Frank Hendriks is juridisch informatiespecialist en freelance desk researcher. Johan den Heijer is vicevoorzitter Informatie in Bedrijf. Meer weten? Neem contact op met de auteurs via informatieinbedrijf@gmail.com.

Observaties voor verdere gedachtevorming

Het rondje langs de archiefvelden heeft de volgende inzichten opgeleverd:

- Passie van mensen en support vanuit topmanagement is essentieel, maar niet allesbepalend voor een goed functionerend en kosteneffectief documentmanagement of heritage center.
- Er is grote behoefte aan duidelijkheid over wat wel en niet hoe lang bewaard moet/mag worden, uitgaande van de actuele wet- en regelgeving, vooral waar het gaat om publiek-private (internationale) samenwerking.
- Specifieke records- en informatiemanagementopleidingen missen de aansluiting bij de behoeften van het bedrijfsleven. Beter een gemotiveerde bouwkundige bijscholen met typische informatievaardigheden, dan een archivaris leren te overleven in een bouwkeet.
- Wanneer er vanuit de wetgeving dwingende eisen aan de archiefvorming en betrouwbaarheid van vastgelegde bedrijfsinformatie gelden, dienen degenen die daarvoor verantwoordelijk zijn ook de noodzakelijke bevoegdheden te hebben.
- FAIR is in het bedrijfsleven van ondergeschikt belang en speelt in de praktijk nauwelijks een rol.